Zbornik sudske prakse

PRESUDA SUDA (prvo vijeće)

30. lipnja 2016.*

„Zahtjev za prethodnu odluku – Članci 20. i 21. UFEU-a – Direktiva 2004/38/EZ – Članak 13. stavak 2. prvi podstavak točka (c) – Uredba (EEZ) br. 1612/68 – Članak 12. – Pravo boravka članova obitelji građanina Unije – Brak između građanina Unije i državljanina treće države – Nasilje u obitelji – Razvod koji je uslijedio nakon odlaska građanina Unije – Zadržavanje prava boravka državljanina treće države koji ima pravo na čuvanje i odgoj zajedničke djece koja su građani Unije“

U predmetu C-115/15,

povodom zahtjeva za prethodnu odluku na temelju članka 267. UFEU-a, koji je uputio Court of Appeal (England & Wales) (Civil Division) (Žalbeni sud (Engleska i Wales) (Građanski odjel), Ujedinjena Kraljevina), odlukom od 25. veljače 2015., koju je Sud zaprimio 6. ožujka 2015., u postupku

Secretary of State for the Home Department

protiv

N. A.,

uz sudjelovanje:

Aire Centre,

SUD (prvo vijeće),

u sastavu: R. Silva de Lapuerta (izvjestiteljica), predsjednica vijeća, A. Arabadjiev, J.-C. Bonichot, C. G. Fernlund i S. Rodin, suci,

nezavisni odvjetnik: M. Wathelet,

tajnik: K. Malacek, administrator,

uzimajući u obzir pisani postupak i nakon rasprave održane 18. veljače 2016.,

uzimajući u obzir očitovanja koja su podnijeli:

— za N. A., A. Gonzalez, *solicitor*, B. Asanovic, *barrister*, kao i T. de la Mare, *QC*,

— za Aire Centre, T. Buley, *barrister*, i R. Drabble, *QC*, koje je ovlastila L. Barratt, *solicitor*,

— za vladu Ujedinjene Kraljevine, V. Kaye i M. Holt, u svojstvu agenata, uz asistenciju B. Kennellyja i B. Laska, *barristers*,

* Jezik postupka: engleski

— za dansku vladu, C. Thorning i S. Wolff, u svojstvu agenata,

— za nizozemsku vladu, M. Bulterman i C. Schillemans, u svojstvu agenata,

— za poljsku vladu, B. Majczyna, u svojstvu agenta,

— za Europsku komisiju, M. Kellerbauer, M. Wilderspin, E. Montaguti i C. Tufvesson, u svojstvu agenata,

saslušavši mišljenje nezavisnog odvjetnika na raspravi održanoj 14. travnja 2016.,

donosi sljedeću

Presudu

1 Zahtjev za prethodnu odluku odnosi se na tumačenje članaka 20. i 21. UFEU-a, članka 13. stavka 2. prvog podstavka točke (c) Direktive 2004/38/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 29. travnja 2004. o pravu građana Unije i članova njihovih obitelji na slobodno kretanje i boravište [boravak] na području države članice, kojom se izmjenjuje Uredba (EEZ) br. 1612/68 i stavljaju izvan snage direktive 64/221/EEZ, 68/360/EEZ, 72/194/EEZ, 73/148/EEZ, 75/34/EEZ, 75/35/EEZ, 90/364/EEZ, 90/365/EEZ i 93/96/EEZ (SL L 158, str. 77.; ispravci u SL 2004., L 229, str. 35. i SL 2005., L 197, str. 34.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 5., svezak 2., str. 42.), kao i članka 12. Uredbe Vijeća (EEZ) br. 1612/68 od 15. listopada 1968. o slobodi kretanja radnika unutar Zajednice (SL 1968., L 257, str. 2.).

2 Zahtjev je upućen u okviru spora između Secretary of State for the Home Department (ministar unutarnjih poslova) i N. A., pakistanske državljanke, u vezi s njezinim pravom boravka u Ujedinjenoj Kraljevini.

Pravni okvir

Pravo Unije

Direktiva 2004/38

3 U skladu s uvodnom izjavom 15. Direktive 2004/38:

„Članovima obitelji treba pružiti pravnu zaštitu u slučaju smrti građana Unije, razvoda, poništenja braka ili prestanka registrirane zajednice. Stoga je potrebno poduzeti mjere radi osiguranja obiteljskog života i ljudskog dostojanstva, a pod određenim uvjetima i radi zaštite od zlouporabe, da u tim slučajevima članovi obitelji koji već borave na području države članice domaćina zadrže pravo boravišta [boravka] isključivo na osobnoj osnovi.”

4 Članak 2. te direktive, naslovljen „Značenje pojmova”, predviđa:

„Za potrebe ove Direktive:

1. ‚građanin Unije’ znači svaka osoba s državljanstvom države članice;

2. ‚član obitelji’ znači:
   (a) bračni drug;

[…]

3. ‚Država članica domaćin' znači država članica u koju se useljava [dolazi] građanin Unije ostvarujući svoje pravo slobodnog kretanja i boravišta [boravka]."

5 Članak 3. stavak 1. te direktive, naslovljen „Nositelji prava", određuje:

„Ova se Direktiva primjenjuje na sve građane Unije koji se useljavaju [dolaze] ili borave u državi članici različitoj od one koje su državljani i na članove njihovih obitelji koji ih prate ili im se pridružuju, kako je određeno člankom 2. točkom 2. ove Direktive."

6 Članak 7. stavci 1. i 2. iste direktive, naslovljen „Pravo boravišta [boravka] dulje od tri mjeseca", glasi:

„1. Svi građani Unije imaju pravo boravišta [boraviti] na području druge države članice u razdoblju duljem od tri mjeseca ako:

(a) su radnici ili samozaposlene osobe u državi članici domaćinu; ili

(b) imaju dostatna sredstva za sebe i članove svoje obitelji da ne postanu teret sustavu socijalne pomoći države članice domaćina tijekom svog boravišta [boravka] te su sveobuhvatno zdravstveno osigurani u državi članici domaćinu; ili

(c)

— su upisani u privatnu ili javnu ustanovu, ovlaštenu ili financiranu od države članice domaćina na temelju svog zakonodavstva ili upravne prakse, s glavnom svrhom školovanja, uključujući i strukovno osposobljavanje; te

— su sveobuhvatno zdravstveno osigurani u državi članici domaćinu i putem službene izjave ili na drugi jednakovrijedan način, relevantnim nacionalnim tijelima zajamče da imaju dostatna sredstva za sebe i članove svoje obitelji kako tijekom svojeg boravišta [boravka] ne bi postali teret sustavu socijalne pomoći države članice domaćina; ili

(d) su članovi obitelji u pratnji ili su se pridružili građaninu Unije koji ispunjava uvjete iz točke (a), (b) ili (c).

2. Pravo boravišta [boravka] utvrđeno stavkom 1. primjenjuje se na članove obitelji koji nisu državljani države članice, a koji su u pratnji građanina Unije ili mu se pridružuju u državi članici domaćinu, pod uvjetom da taj građanin Unije ispunjava uvjete iz stavka 1. točke (a), (b) ili (c)."

7 Prema članku 12. Direktive 2004/38, naslovljenom „Zadržavanje prava boravišta [boravka] članova obitelji u slučaju smrti ili odlaska građanina Unije":

„1. Ne dovodeći u pitanje podstavak 2., smrt ili odlazak građanina Unije iz države članice domaćina ne utječe na pravo boravišta [boravka] članova njihovih obitelji koji su državljani države članice.

Prije stjecanja prava stalnog boravišta [boravka] te osobe moraju ispuniti uvjete iz članka 7. stavka 1. točke (a), (b), (c) ili (d).

2. Ne dovodeći u pitanje podstavak 2., smrt građanina Unije nema za posljedicu gubitak prava boravišta [boravka] članova njihovih obitelji koji nisu državljani države članice, ako su boravili u državi članici domaćinu kao članovi obitelji najmanje godinu dana prije smrti građanina Unije.

Prije stjecanja prava stalnog boravišta [boravka], pravo boravišta [boravka] tih osoba uvjetovano je dokazivanjem da su radnici ili samozaposlene osobe ili da imaju dostatna sredstava za sebe i članove svoje obitelji kako ne bi postali teret sustavu socijalne pomoći države članice domaćina tijekom razdoblja boravišta [boravka] te da imaju sveobuhvatno zdravstveno osiguranje u državi članici domaćinu ili da već imaju položaj člana obitelji osobe koja udovoljava tim zahtjevima u državi članici domaćinu. ‚Dostatna sredstva' utvrđena su u članku 8. stavku 4.

Takvi članovi obitelji zadržavaju svoje pravo boravišta [boravka] isključivo na osobnoj osnovi.

3. Odlazak građana Unije iz države članice domaćina ili njihova smrt nema za posljedicu gubitak prava boravišta [boravka] njegove djece ili roditelja koji ostvaruje faktično skrbništvo nad djecom, bez obzira na njihovo državljanstvo, ako djeca borave u državi članici domaćinu i upisani su u obrazovnu ustanovu u svrhu stjecanja obrazovanja i to sve do završetka njihovog školovanja."

8 Članak 13. Direktive 2004/38, naslovljen „Zadržavanje prava boravišta [boravka] članova obitelji u slučaju razvoda braka, poništenja braka ili prestanka registrirane zajednice", u stavku 2. propisuje:

„Ne dovodeći u pitanje drugi podstavak, razvod, poništenje braka ili prestanak registrirane zajednice iz članka 2. točke 2(b) nema za posljedicu gubitak prava boravišta [boravka] članova obitelji građanina Unije koji nisu državljani države članice, ako:

(a) su prije pokretanja postupka za razvod ili poništenje braka ili prestanak registrirane zajednice iz članka 2. točke 2(b), brak ili registrirana zajednica trajali najmanje tri godine, od toga jednu godinu u državi članici domaćinu, ili

(b) dogovorom između bračnih drugova ili registriranih partnera iz članka 2. točke 2(b) ove Direktive ili po nalogu suda, bračni drug ili partner koji nema državljanstvo države članice ostvaruje skrbništvo nad djecom građanina Unije; ili

(c) je to opravdano iznimno teškim okolnostima, na primjer ako je osoba bila žrtva nasilja u obitelji dok su brak ili registrirana zajednica postojali; ili

(d) dogovorom između bračnih partnera ili partnera iz članka 2. točke 2(b) ove Direktive ili po nalogu suda, bračni drug ili partner koji nema državljanstvo države članice ima pravo posjetiti maloljetno dijete, ako je sud odlučio da se posjete moraju obaviti u državi članici domaćinu, i to toliko dugo koliko je to potrebno.

Prije stjecanja prava stalnog boravišta [boravka], pravo boravišta [boravka] tih osoba uvjetovano je dokazivanjem da su radnici ili samozaposlene osobe ili da imaju dostatna sredstava za sebe i članove svoje obitelji kako ne bi postali teret sustavu socijalne pomoći države članice domaćina tijekom svog boravišta [boravka] te da imaju sveobuhvatno zdravstveno osiguranje u državi članici domaćinu ili da već imaju položaj člana obitelji osobe koja udovoljava tim zahtjevima u državi članici domaćinu. ‚Dostatna sredstva' utvrđena su u članku 8. stavku 4.

Ovi članovi obitelji zadržavaju svoje pravo boravišta [boravka] isključivo na osobnoj osnovi."

9 Članak 14. navedene direktive, naslovljen „Zadržavanje prava boravišta [boravka]", u stavku 2. propisuje:

„Građani Unije i članovi njihovih obitelji imaju pravo boravišta [boravka] predviđeno člancima 7., 12. i 13. tako dugo dok ispunjavaju uvjete iz tih članaka.

[…]"

Uredba br. 1612/68

10 Sukladno članku 12. prvom podstavku Uredbe br. 1612/68:

„Djeca državljanina jedne države članice koji je zaposlen ili je bio zaposlen na državnom području druge države članice, ako borave na državnom području te države, imaju pravo pristupa općem obrazovanju, naukovanju i strukovnom osposobljavanju pod istim uvjetima kao državljani te države.” [neslužbeni prijevod]

Nacionalno pravo

11 Iz odluke kojom se upućuje zahtjev za prethodnu odluku proizlazi da je članak 13. stavak 2. Direktive 2004/38 u nacionalno pravo prenesen člankom 10. Immigration (European Economic Area) Regulationsa 2006 (Uredba iz 2006. o useljavanju u Europski gospodarski prostor, u daljnjem tekstu: Uredba iz 2006.).

12 Posebno, na temelju članka 10. stavka 5. Uredbe iz 2006., kako bi zadržala svoje pravo boravka u slučaju razvoda, dotična osoba mora ispunjavati određene uvjete, uključujući i onaj da na datum razvoda prestaje biti član obitelji bilo osobe koja je kvalificirana za pravo na stalni boravak bilo državljanina države Europskog gospodarskog prostora (EGP) koji je nositelj istog prava.

13 U skladu s Uredbom iz 2006., „osobom koja je kvalificirana” valja smatrati državljanina države EGP-a koji boravi u Ujedinjenoj Kraljevini u svojstvu tražitelja zaposlenja, radnika, samozaposlene osobe, ekonomski neovisne osobe ili studenta.

14 Iz odluke kojom se upućuje zahtjev za prethodnu odluku također proizlazi da se u nacionalnom pravu izvedeno pravo boravka roditelja djeteta koje potpada pod članak 12. Uredbe br. 1612/68 daje člankom 15.A Uredbe iz 2006., koji u biti propisuje:

„1. Osoba (u daljnjem tekstu: ‚P’) koja nije osoba na koju se primjenjuje izuzeće i koja ispunjava uvjete navedene u stavcima 2., 3., 4., 4.A ili 5. ove uredbe ima pravo boraviti u Ujedinjenoj Kraljevini tako dugo dok P ispunjava relevantne uvjete.

[…]

3. P ispunjava uvjete iz ovog stavka ako:

(a) P je dijete državljanina države EGP-a (u daljnjem tekstu: roditelj državljanin države EGP-a);

(b) P je boravio u Ujedinjenoj Kraljevini u vrijeme kada je roditelj državljanin države EGP-a boravio u Ujedinjenoj Kraljevini kao radnik; i

(c) P se školuje u Ujedinjenoj Kraljevini i već se školovao u vrijeme kada se roditelj državljanin države EGP-a nalazio u Ujedinjenoj Kraljevini.

4. P ispunjava uvjete iz ovog stavka ako:

(a) P ima pravo na čuvanje i odgoj osobe koja ispunjava uvjete navedene u stavku 3. (u daljnjem tekstu: relevantna osoba); i

(b) relevantna osoba ne bi mogla nastaviti svoje obrazovanje u Ujedinjenoj Kraljevini ako bi P morao napustiti zemlju.

[…]”

Glavni postupak i prethodna pitanja

15 N. A. je pakistanska državljanka koja se tijekom rujna 2003. vjenčala s K. A.-om, njemačkim državljaninom, a par se tijekom ožujka 2004. preselio u Ujedinjenu Kraljevinu.

16 Odnos bračnih drugova kasnije se pogoršao. N. A. je nekoliko puta bila žrtva nasilja u obitelji.

17 K. A. je u listopadu 2006. napustio obiteljski dom, a u prosincu 2006. napustio je Ujedinjenu Kraljevinu.

18 Dok je boravio u Ujedinjenoj Kraljevini, K. A. je bio ili radnik ili samozaposlena osoba.

19 Bračni drugovi imaju dvije kćeri, M. A. i I. A. One su rođene u Ujedinjenoj Kraljevini 14. studenoga 2005. odnosno 3. veljače 2007. i imaju njemačko državljanstvo.

20 K. A. je tvrdio da se razveo od N. A. na temelju *talaqa* izjavljenog u Karachiju (Pakistan) 13. ožujka 2007. U rujnu 2008. N. A. je u Ujedinjenoj Kraljevini pokrenula postupak razvoda. Konačno rješenje o razvodu doneseno je 4. kolovoza 2009. N. A. je povjereno samostalno pravo na čuvanje i odgoj njihovo dvoje djece.

21 M. A. i I. A. školuju se u Ujedinjenoj Kraljevini od siječnja 2009. odnosno rujna 2010.

22 Odlukom koja je donesena u okviru ispitivanja zahtjeva koji je podnijela N. A. za dobivanje dozvole za stalni boravak u Ujedinjenoj Kraljevini nadležno tijelo u području boravka, ministar unutarnjih poslova, odlučilo je da N. A. nema pravo boravka u Ujedinjenoj Kraljevini.

23 Tužba koju je protiv te odluke podnijela N. A. je odbijena.

24 N. A. pokrenula je postupak pred Upper Tribunalom (Immigration and Asylum Chamber) (Viši sud (Odjel za imigraciju i azil), Ujedinjena Kraljevina), koji je ispitao tri pravne osnove koje je N. A. istaknula u prilog osnovanosti svojeg zahtjeva za pravo boravka na području Ujedinjene Kraljevine.

25 Kao prvo, taj je sud ocijenio da N. A. nije imala pravo na zadržavanje prava boravka na temelju članka 13. stavka 2. Direktive 2004/38 zato što K. A. na datum razvoda u toj državi članici više nije uživao prava na temelju Ugovorâ, a taj uvjet proizlazi iz navedene odredbe kao i iz presude od 13. veljače 1985., Diatta (267/83, EU:C:1985:67).

26 Budući da je smatrala da ne postoji odredba prema kojoj se taj uvjet primjenjuje na njezino pravo da se pozove na zadržavanje svojeg prava boravka na temelju članka 13. stavka 2. Direktive 2004/38, N. A. je protiv te odluke podnijela žalbu sudu koji je uputio zahtjev.

27 Kao drugo, Upper Tribunal (Immigration and Asylum Chamber) (Viši sud (Odjel za imigraciju i azil)) ocijenio je da N. A. ipak ima pravo boravka na temelju, s jedne strane, članka 20. UFEU-a, kako ga je protumačio Sud u presudi Ruiz Zambrano (C-34/09, EU:C:2011:124), i, s druge strane, članka 12. Uredbe br. 1612/68.

28 Ministar unutarnjih poslova u vezi s tim podnio je žalbu protiv presude Upper Tribunala (Immigration and Asylum Chamber) (Viši sud (Odjel za imigraciju i azil)) sudu koji je uputio zahtjev. Naime, priznajući postojanje prava koja za M. A. i I. A. proizlaze iz članaka 20. i 21. UFEU-a zbog njihova svojstva građanki Unije, ministar unutarnjih poslova, temeljeći se na presudi od 10. rujna 2013., Alokpa i Moudoulou (C-86/12, EU:C:2013:645), smatra da bi ta prava bila povrijeđena samo kada bi

M. A. i I. A. „bile prisiljene napustiti područje Unije u cijelosti”, što u ovom predmetu nije slučaj, s obzirom na to da ta djeca imaju pravo boravka u državi članici čije državljanstvo imaju, odnosno Saveznoj Republici Njemačkoj. Što se tiče prava boravka koje se temelji na članku 12. Uredbe br. 1612/68, prema mišljenju ministra unutarnjih poslova, ta odredba zahtijeva da se roditelj građanin Unije nalazi u državi članici domaćinu na datum na koji je dijete započelo svoje školovanje, što ovdje također nije slučaj.

29 Kao treće i posljednje, Upper Tribunal (Immigration and Asylum Chamber) (Viši sud (Odjel za imigraciju i azil)) – smatrajući, s jedne strane, da se odbijanjem prava boravka N. A. u Ujedinjenoj Kraljevini njezinu djecu M. A. i I. A. obvezuje da s njom napuste tu državu članicu jer N. A. ima samostalno pravo na njihovo čuvanje i odgoj i, s druge strane, da bi se predviđenim udaljavanjem te djece iz Ujedinjene Kraljevine povrijedila njihova prava iz članka 8. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, potpisane u Rimu 4. studenoga 1950. – prihvatio je tužbu koju je N. A. uložila na temelju te odredbe. Ministar unutarnjih poslova nije podnio žalbu protiv tog dijela odluke.

30 U tim je okolnostima Court of Appeal (England & Wales) (Civil Division) (Žalbeni sud (Engleska i Wales) (Građanski odjel), Ujedinjena Kraljevina) odlučio prekinuti postupak i uputiti Sudu sljedeća prethodna pitanja:

„1. Treba li državljanin treće [države] koji je bivši bračni drug građanina Unije za potrebe zadržavanja prava boravka na temelju članka 13. stavka 2. Direktive 2004/38/EZ biti sposoban dokazati da je njegov bivši bračni drug u trenutku njihova razvoda ostvarivao prava iz Ugovorâ u državi članici domaćinu?

2. Ima li građanin Unije na temelju prava Unije pravo boravka u državi članici domaćinu na temelju članaka 20. i 21. UFEU-a ako je jedina država Unije u kojoj građanin ima pravo boravka država članica njegova državljanstva, ali je odlukom nadležnog suda utvrđeno da bi udaljavanje građanina iz države članice domaćina u državu članicu njegova državljanstva povrijedilo prava koja on ima na temelju članka 8. [Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda] i članka 7. Povelje Europske unije o temeljnim pravima?

3. Ako je građanin Unije o kojem je riječ u točki 2. dijete, ima li roditelj koji ima samostalno pravo na čuvanje i odgoj djeteta izvedeno pravo boravka u državi članici domaćinu ako bi dijete trebalo slijediti roditelja prilikom njegovog udaljavanja iz države članice domaćina?

4. Ima li dijete pravo boravka u državi članici domaćinu na temelju članka 12. Uredbe (EEZ) br. 1612/68 (sada članak 10. Uredbe br. 492/2011/EU) ako je roditelj djeteta koji je građanin Unije i koji je bio zaposlen u državi članici domaćinu prestao boraviti u državi članici domaćinu prije nego što je dijete započelo školovanje u toj državi?”

O prethodnim pitanjima

Prvo pitanje

31 Prvim pitanjem sud koji je uputio zahtjev u biti pita treba li članak 13. stavak 2. prvi podstavak točku (c) Direktive 2004/38 tumačiti na način da državljanin treće države koji se razveo od građanina Unije od kojeg je u braku pretrpio nasilje u obitelji može na temelju te odredbe zadržati svoje pravo boravka u državi članici domaćinu kada je razvod uslijedio nakon odlaska iz te države članice bračnog druga koji je građanin Unije.

32 U skladu s člankom 13. stavkom 2. prvim podstavkom točkom (c) Direktive 2004/38, razvod nema za posljedicu gubitak prava boravka članova obitelji građanina Unije ako „je to opravdano iznimno teškim okolnostima, na primjer ako je osoba bila žrtva nasilja u obitelji dok su brak ili registrirana zajednica postojali”.

33 Valja ispitati koji su uvjeti primjene te odredbe i osobito mora li – ako je, kao u glavnom postupku, državljanin treće države tijekom braka pretrpio nasilje u obitelji koje je počinio građanin Unije od kojeg se razveo – potonji boraviti u državi članici domaćinu, u skladu s člankom 7. stavkom 1. Direktive 2004/38, do datuma razvoda, kako bi se navedeni državljanin osnovano mogao pozvati na članak 13. stavak 2. prvi podstavak točku (c) te direktive.

34 S tim u vezi, kad je riječ o članku 13. stavku 2. prvom podstavku točki (a) Direktive 2004/38, Sud je već presudio da, ako supružnik građanin Unije prije pokretanja postupka za razvod napusti državu članicu domaćina kako bi se nastanio u nekoj drugoj državi članici ili trećoj državi, izvedeno pravo boravka državljanina treće države na temelju članka 7. stavka 2. Direktive 2004/38 prestaje prilikom odlaska građanina Unije i stoga ga ne može zadržati na temelju članka 13. stavka 2. prvog podstavka točke (a) te direktive (vidjeti u tom smislu presudu od 16. srpnja 2015., Singh i dr., C-218/14, EU:C:2015:476, t. 62.).

35 Naime, u takvim okolnostima pravo boravka bračnog druga koji ostaje u državi članici domaćinu prestalo je već odlaskom tog supružnika koji je građanin Unije. Doista, ni kasniji zahtjev za razvod ne može dovesti do njegova ponovnog oživljavanja jer članak 13. Direktive 2004/38 govori jedino o „zadržavanju” postojećeg prava boravka (vidjeti presudu od 16. srpnja 2015., Singh i dr., C-218/14, EU:C:2015:476, t. 67.).

36 U tom kontekstu Sud je presudio da bračni drug državljanina treće države koji je građanin Unije mora boraviti u državi članici domaćinu, u skladu s člankom 7. stavkom 1. Direktive 2004/38, do datuma pokretanja postupka razvoda braka kako bi se taj državljanin treće države mogao pozivati na zadržavanje svojeg prava boravka u toj državi članici na osnovi članka 13. stavka 2. te direktive (presuda od 16. srpnja 2015., Singh i dr., C-218/14, EU:C:2015:476, t. 66.).

37 Ta se razmatranja mogu prenijeti na okolnosti glavnog postupka, u odnosu na tumačenje članka 13. stavka 2. prvog podstavka točke (c) Direktive 2004/38.

38 Naime, potrebno je uzeti u obzir to da ta odredba čini dio članka 13. stavka 2. Direktive 2004/38, pa se ne može tumačiti samostalno, nego u svjetlu samog članka 13. stavka 2. prvog podstavka.

39 S tim u vezi, valja podsjetiti da radi utvrđivanja dosega neke odredbe prava Unije valja istodobno voditi računa o njezinu tekstu, o njezinu kontekstu i o njezinim ciljevima (presuda od 10. listopada 2013., Spedition Welter, C-306/12, EU:C:2013:650, t. 17.).

40 Kao prvo, iz izraza upotrijebljenih u naslovu kao i iz teksta članka 13. stavka 2. Direktive 2004/38 proizlazi da je zadržavanje prava boravka, kojim se na temelju te odredbe mogu koristiti članovi obitelji građanina Unije koji nisu državljani države članice, predviđeno, među ostalim, za slučajeve razvoda i da stoga, kada su ispunjeni uvjeti navedeni u toj odredbi, razvod za sobom ne povlači gubitak takvog prava boravka.

41 Zatim, kad je riječ o kontekstu te odredbe, članak 13. stavak 2. Direktive 2004/38 odstupa od načela prema kojem pravo ulaska u državu članicu i boravka u njoj nemaju svi državljani trećih država, nego samo oni koji su u smislu članka 2. točke 2. te direktive „član[ovi] obitelji” građanina Unije koji se koristio svojim pravom na slobodno kretanje nastanjujući se u državi članici različitoj od one koje je državljanin, načela koje je uspostavljeno ustaljenom sudskom praksom Suda (vidjeti osobito presudu od 16. srpnja 2015., Singh i dr., C-218/14, EU:C:2015:476, t. 51.).

42 Naime, članak 13. stavak 2. Direktive 2004/38 obuhvaća iznimne slučajeve u kojima razvod ne povlači za sobom gubitak prava boravka dotičnih državljana trećih država, na temelju Direktive 2004/38, iako nakon svojeg razvoda navedeni državljani više ne ispunjavaju uvjete navedene u članku 7. stavku 2. te direktive, među ostalim, onaj koji se odnosi na uvjet „člana obitelji" građanina Unije, u smislu članka 2. točke 2. (a) te direktive.

43 Valja dodati da članak 12. Direktive 2004/38, koji specifično obuhvaća zadržavanje prava boravka članova obitelji u slučaju smrti ili odlaska građanina Unije, s jedne strane predviđa zadržavanje prava boravka članova njegove obitelji koji nemaju državljanstvo države članice samo u slučaju smrti građanina Unije, a ne u slučaju njegova odlaska iz države članice domaćina.

44 S druge strane, treba utvrditi da prilikom donošenja te direktive zakonodavac Unije nije, u slučaju odlaska građanina Unije iz države članice domaćina, predvidio posebnu zaštitu, među ostalim, zbog osobito teških situacija, članova obitelji koji nemaju državljanstvo države članice, analognu onoj predviđenoj u članku 13. stavku 2. točki (c) Direktive 2004/38.

45 Zaključno, što se tiče cilja članka 13. stavka 2. Direktive 2004/38, ta odredba odgovara cilju iz uvodne izjave 15. te direktive, koji se sastoji u tome da se članovima obitelji pruži pravna zaštita u slučaju razvoda, poništenja braka ili prestanka registrirane zajednice, poduzimajući u tom pogledu mjere da u tim slučajevima članovi obitelji koji već borave na području države članice domaćina pod određenim uvjetima zadrže pravo boravka na osobnoj osnovi.

46 U tom pogledu, iz zakonodavne pozadine Direktive 2004/38 i, konkretnije, iz obrazloženja prijedloga Direktive Europskog parlamenta i Vijeća o pravu građana Unije i članova njihovih obitelji na slobodno kretanje i [boravak] na području države članice (COM/2001/0257 (*final*)) proizlazi da je na temelju prava Unije prije donošenja Direktive 2004/38 razvedeni bračni drug mogao izgubiti pravo boravka u državi članici domaćinu.

47 U tim okolnostima, u tom prijedlogu direktive pojašnjava se da je cilj predviđene odredbe, koja je postala članak 13. stavak 2. Direktive 2004/38, pružiti određenu pravnu zaštitu državljanima trećih država čije pravo boravka ovisi o obiteljskoj vezi u obliku braka i koje bi se zbog toga moglo ucjenjivati razvodom te da je takva zaštita nužna samo u slučaju da je razvod braka neopozivo proglašen, s obzirom na to da u slučaju faktičnog odvajanja pravo boravka bračnog druga koji je državljanin treće države ni na koji način nije ugroženo.

48 Iz prethodno navedenog slijedi da iz teksta, konteksta i cilja članka 13. stavka 2. Direktive 2004/38 proizlazi da je primjena te odredbe, uključujući pravo koje proizlazi iz članka 13. stavka 2. prvog podstavka točke (c) Direktive 2004/38, uvjetovana razvodom zainteresiranih osoba.

49 Iz toga također proizlazi da je tumačenje članka 13. stavka 2. prvog podstavka točke (c) Direktive 2004/38 – prema kojem se državljanin treće države osnovano može pozivati na pravo izvedeno iz te odredbe ako je njegov bračni drug, građanin Unije, boravio u državi članici domaćinu, u skladu s člankom 7. stavkom 1. Direktive 2004/38, ne do datuma početka postupka za razvod, nego najkasnije do datuma kada se dogodilo nasilje u obitelji – protivno doslovnom, sustavnom i teleološkom tumačenju članka 13. stavka 2. Direktive 2004/38.

50 Stoga, kada je, kao u glavnom postupku, državljanin treće države tijekom braka pretrpio nasilje u obitelji koje je počinio građanin Unije od kojeg se razveo, potonji mora boraviti u državi članici domaćinu, u skladu s člankom 7. stavkom 1. Direktive 2004/38, do datuma početka postupka za razvod, kako bi se navedeni državljanin osnovano mogao pozvati na članak 13. stavak 2. prvi podstavak točku (c) te direktive.

51 S obzirom na prethodna razmatranja, na prvo pitanje valja odgovoriti tako da članak 13. stavak 2. prvi podstavak točku (c) Direktive 2004/38 treba tumačiti na način da državljanin treće države koji se razveo od građanina Unije od kojeg je pretrpio obiteljsko nasilje tijekom braka ne može imati pravo na zadržavanje prava boravka u toj državi članici domaćinu na temelju te odredbe kada je razvod uslijedio nakon odlaska iz te države članice bračnog druga koji je građanin Unije.

Četvrto pitanje

52 Četvrtim pitanjem, koje valja ispitati na drugome mjestu, sud koji je uputio zahtjev u biti pita treba li članak 12. Uredbe br. 1612/68 tumačiti na način da dijete i roditelj državljanin treće države koji nad njime samostalno ostvaruje pravo na čuvanje i odgoj imaju pravo boravka u državi članici domaćinu na temelju te odredbe u situaciji poput one u glavnom postupku, u kojoj je drugi roditelj građanin Unije i radio je u toj državi članici, ali je prestao u njoj boraviti prije nego što je dijete ondje započelo školovanje.

53 U skladu s člankom 12. Uredbe br. 1612/68, djeca državljanina države članice koji je zaposlen ili je bio zaposlen na državnom području druge države članice, ako borave na državnom području te države, imaju pravo pristupa općem obrazovanju, naukovanju i strukovnom osposobljavanju pod istim uvjetima kao državljani te države.

54 Pravo na pristup školovanju u državi članici domaćinu djece radnika migranata na temelju te odredbe ovisi o prethodnom nastanjenju djeteta o kojem je riječ u državi članici domaćinu, tako da se djeca koja su se nastanila u toj državi članici u svojstvu članova obitelji radnika migranta, isto kao i djeca radnika migranta koja od rođenja borave u državi u kojoj su njihovi otac ili majka zaposleni ili su bili zaposleni, mogu pozivati na to pravo u toj državi članici (vidjeti u tom smislu presudu od 23. veljače 2010., Teixeira, C-480/08, EU:C:2010:83, t. 45.).

55 Cilj članka 12. Uredbe br. 1612/68 osobito je zajamčiti da se djeca radnika koji je državljanin države članice mogu školovati i, ovisno o slučaju, završiti svoje školovanje u državi članici domaćinu, iako on sam više ne radi u toj potonjoj državi (presuda od 23. veljače 2010., Teixeira, C-480/08, EU:C:2010:83, t. 51.).

56 Naime, kao što to proizlazi iz samog teksta članka 12. Uredbe br. 1612/68, to pravo nije ograničeno na djecu aktivnih radnika migranata, nego se primjenjuje i na djecu bivših radnika migranata. Iz toga proizlazi da pravo djece na jednako postupanje u pogledu pristupa obrazovanju ne ovisi o tome jesu li njihovi otac ili majka zadržali svojstvo radnika migranta u državi članici domaćinu (vidjeti u tom smislu presudu od 23. veljače 2010., Teixeira, C-480/08, EU:C:2010:83, t. 50.).

57 Nadalje, Sud je presudio da pravo djece izvedeno iz članka 12. Uredbe br. 1612/68 nije uvjetovano pravom boravka njihovih roditelja u državi članici domaćinu jer ta odredba zahtijeva samo da je dijete živjelo sa svojim roditeljima ili jednim od njih u državi članici dok je barem jedan od njegovih roditelja ondje boravio u svojstvu radnika (vidjeti u tom smislu presudu od 23. veljače 2010., Ibrahim i Secretary of State for the Home Department, C-310/08, EU:C:2010:80, t. 40.).

58 S tim u vezi, priznati da djeca bivših radnika migranata mogu nastaviti svoje školovanje u državi članici domaćinu iako njihovi roditelji ondje više ne borave znači priznati im pravo boravka neovisno o pravu boravka njihovih roditelja, koje nalazi svoj temelj u navedenom članku 12. (presuda od 23. veljače 2010., Ibrahim i Secretary of State for the Home Department, C-310/08, EU:C:2010:80, t. 41.).

59 Iz sudske prakse Suda tako proizlazi da članak 12. Uredbe br. 1612/68 ne zahtijeva, kako bi se dijete moglo koristiti pravom predviđenim tom odredbom, da roditelj, bivši radnik migrant, i dalje boravi u državi članici domaćinu na datum na koji je dijete započelo školovanje ili studij ni da taj roditelj bude prisutan na području te države članice tijekom tog školovanja ili studija.

60 U ovom slučaju iz odluke kojom se upućuje zahtjev za prethodnu odluku proizlazi da je K. A., bračni drug tužiteljice u glavnom postupku, boravio u Ujedinjenoj Kraljevini kao radnik ili samozaposlena osoba od dana dolaska para u tu državu članicu sve do dana svojeg odlaska iz Ujedinjene Kraljevine, to jest tijekom razdoblja od ožujka 2004. do prosinca 2006.

61 Iz odluke kojom se upućuje zahtjev za prethodnu odluku također proizlazi da su M. A. i I. A., kćeri para, rođene u Ujedinjenoj Kraljevini i da u toj državi članici žive od rođenja.

62 Prema tome, kao djeca bivšeg radnika migranta koja od rođenja borave u državi članici u kojoj je njihov otac bio zaposlen, M. A. i I. A. ispunjavaju uvjete da se mogu pozivati na članak 12. Uredbe br. 1612/68.

63 Stoga u okolnostima poput onih u glavnom postupku dijete bivšeg radnika migranta koje od rođenja boravi u državi članici domaćinu ima, s jedne strane, pravo započeti ili nastaviti školovanje u toj državi članici na temelju članka 12. Uredbe br. 1612/68 i, s druge strane, posljedično, pravo boravka na temelju iste odredbe. Činjenica da roditelj, bivši radnik migrant, boravi ili više ne boravi u toj državi članici na datum kada je to dijete započelo školovanje na to nema nikakva utjecaja.

64 Naposljetku, prema sudskoj praksi Suda, pravo pristupa obrazovanju podrazumijeva neovisno pravo boravka djeteta radnika migranta ili bivšeg radnika migranta, kada to dijete želi nastaviti školovanje u državi članici domaćinu, kao i odgovarajuće pravo boravka roditelja koji faktično ostvaruje pravo na čuvanje i odgoj tog djeteta (presuda od 13. lipnja 2013., Hadj Ahmed, C-45/12, EU:C:2013:390, t. 46.).

65 Naime, u okolnostima poput onih o kojima je riječ u glavnom postupku, kada djeca na temelju članka 12. Uredbe br. 1612/68 uživaju pravo da nastave školovanje u državi članici domaćinu, a roditelj koji ima pravo na njihovo čuvanje i odgoj može izgubiti pravo boravka, odbijanje odobravanja tom roditelju mogućnosti ostanka u državi članici domaćinu tijekom školovanja njegove djece može potonje lišiti njihova prava koje im je priznao zakonodavac Unije (vidjeti u tom smislu presudu od 17. rujna 2002., Baumbast i R, C-413/99, EU:C:2002:493, t. 71.).

66 U ovom slučaju iz odluke kojom se upućuje zahtjev za prethodnu odluku proizlazi da je N. A. povjereno samostalno pravo na čuvanje i odgoj njezine djece.

67 Stoga, kao roditelj koji faktično ostvaruje pravo na čuvanje i odgoj M. A. i I. A., N. A. također ima pravo boravka na temelju članka 12. Uredbe 1612/68.

68 S obzirom na prethodna razmatranja, na četvrto pitanje valja odgovoriti da članak 12. Uredbe br. 1612/68 treba tumačiti na način da dijete i roditelj državljanin treće države koji samostalno ostvaruje pravo na njegovo čuvanje i odgoj imaju pravo boravka u državi članici domaćinu na temelju te odredbe u situaciji poput one u glavnom postupku, u kojoj je drugi roditelj građanin Unije i radio je u toj državi članici, ali je prestao u njoj boraviti prije nego što je dijete ondje započelo školovanje.

Drugo i treće pitanje

69 Drugim i trećim pitanjem, koja valja ispitati zajedno, sud koji je uputio zahtjev u biti pita treba li članak 20. i/ili članak 21. UFEU-a tumačiti na način da pravo boravka u državi članici domaćinu daju i maloljetnom građaninu Unije koji od rođenja boravi u toj državi članici čije državljanstvo nema i roditelju, državljaninu treće države, koji ima samostalno pravo na čuvanje i odgoj tog maloljetnika, kada dotični imaju pravo boravka u toj državi članici na temelju nacionalnog ili međunarodnog prava.

70 Najprije valja podsjetiti da, prema ustaljenoj sudskoj praksi Suda, članak 20. UFEU-a svakoj osobi koja ima državljanstvo države članice daje status građanina Unije, koji je predodređen da bude temeljni status državljana država članica (vidjeti presude od 20. rujna 2001., Grzelczyk, C-184/99, EU:C:2001:458, t. 31. i od 8. ožujka 2011., Ruiz Zambrano, C-34/09, EU:C:2011:124, t. 41. i navedenu sudsku praksu).

71 Na tom je temelju Sud već presudio da se članku 20. UFEU-a protive nacionalne mjere čiji je cilj lišiti građane Unije stvarnog uživanja bitnog sadržaja prava koja proizlaze iz njihova statusa građana Unije (presuda od 8. ožujka 2011., Ruiz Zambrano, C-34/09, EU:C:2011:124, t. 42.).

72 Kriterij koji se odnosi na lišenje bitnog sadržaja prava koja proizlaze iz njihova statusa građana Unije ima osobit karakter po tome što se odnosi na situacije u kojima se, unatoč tomu što sekundarno pravo koje se odnosi na pravo boravka državljana trećih država nije primjenjivo, pravo boravka iznimno ne može odbiti državljaninu treće države, članu obitelji građanina Unije, jer bi u suprotnom bio doveden u pitanje koristan učinak građanstva Unije tog građanina Unije, ako bi zbog tog odbijanja taj građanin bio prisiljen napustiti područje Unije u cijelosti, čime bi mu bila uskraćena mogućnost stvarnog uživanja bitnog sadržaja prava koja proizlaze iz tog statusa (vidjeti presudu od 15. studenoga 2011., Dereci i dr., C-256/11, EU:C:2011:734, t. 66. i 67.).

73 Kad je riječ o situaciji poput one o kojoj je riječ u glavnom postupku, najprije treba uzeti u obzir činjenicu da i tužiteljica u glavnom postupku kao i njezine kćeri imaju pravo boravka u Ujedinjenoj Kraljevini na temelju članka 12. Uredbe br. 1612/68, kao što je to utvrđeno u točki 68. ove presude.

74 Međutim, prvi uvjet o kojem ovisi mogućnost pozivanja na pravo boravka u državi članici domaćinu na temelju članka 20. UFEU-a, kako ga je protumačio Sud u presudi od 8. ožujka 2011., Ruiz Zambrano (C-34/09, EU:C:2011:124), to jest da zainteresirana osoba nema pravo boravka u toj državi članici na temelju sekundarnog prava Unije, u ovom slučaju nije ispunjen.

75 Što se tiče članka 21. UFEU-a, treba podsjetiti da se na temelju te odredbe pravo boravka na državnom području država članica priznaje svakom građaninu Unije, „podložno ograničenjima i uvjetima utvrđenim u Ugovorima i u mjerama usvojenim radi njihove provedbe”.

76 Osobito, takva su ograničenja i uvjeti oni koji su predviđeni u članku 7. stavku 1. Direktive 2004/38 i osobito onaj da imaju dostatna sredstva da ne postanu teret sustavu socijalne pomoći države članice domaćina tijekom svojeg boravka te da su sveobuhvatno zdravstveno osigurani u smislu članka 7. stavka 1. točke (b) te direktive.

77 S tim u vezi, Sud je već presudio da izraz „imaju” dostatna sredstva iz te odredbe treba tumačiti na način da je dovoljno da građani Unije raspolažu tim sredstvima, a da ta odredba ne propisuje uvjete vezane za njihovo podrijetlo, tako da ona mogu potjecati, među ostalim, i od državljanina treće države (presuda od 16. srpnja 2015., Singh i dr., C-218/14, EU:C:2015:476, t. 74.).

78 Iz toga slijedi da se M. A. i I. A., ako ispunjavaju uvjete određene tom direktivom i osobito njezinim člankom 7. stavkom 1., ili same, ili posredstvom svoje majke, što je na sudu koji je uputio zahtjev da provjeri, kao njemačke državljanke, mogu koristiti pravom boravka u Ujedinjenoj Kraljevini na temelju članka 21. UFEU-a i Direktive 2004/38.

79 Naposljetku, Sud je presudio da, time što članak 21. UFEU-a i Direktiva 2004/38 daju maloljetnom djetetu, državljaninu druge države članice koji ispunjava uvjete predviđene člankom 7. stavkom 1. točkom (b) navedene direktive, pravo boravka, te iste odredbe omogućavaju roditelju koji faktično ima pravo na čuvanje i odgoj nad tim državljaninom da s njime boravi u državi članici domaćinu (vidjeti presudu od 10. listopada 2013., Alokpa i Moudoulou, C-86/12, EU:C:2013:645, t. 29.).

80 Naime, Sud je utvrdio da, ako se roditelju, državljaninu države članice ili treće države, koji ima faktično pravo na čuvanje i odgoj nad maloljetnim građaninom Unije kojemu članak 21. UFEU-a i Direktiva 2004/38 priznaju pravo boravka ne bi dopustilo da boravi s tim građaninom u državi članici domaćinu, time bi se pravo boravka građanina Unije lišilo svakog korisnog učinka, s obzirom na to da uživanje prava boravka maloljetnog djeteta nužno podrazumijeva da to dijete ima i pravo biti praćeno od osobe koja nad njime faktično ostvaruje pravo na čuvanje i odgoj te da, s obzirom na to, ta osoba može s njime boraviti u državi članici domaćinu tijekom tog boravka (vidjeti presude od 19. listopada 2004., Zhu i Chen, C-200/02, EU:C:2004:639, t. 45. kao i od 10. listopada 2013., Alokpa i Moudoulou, C-86/12, EU:C:2013:645, t. 28.).

81 S obzirom na prethodna razmatranja, na drugo i treće pitanje valja odgovoriti na sljedeći način:

— Članak 20. UFEU-a treba tumačiti na način da ne daje pravo boravka u državi članici domaćinu ni maloljetnom građaninu Unije koji od rođenja boravi u toj državi članici čije državljanstvo nema ni roditelju, državljaninu treće države, koji ima samostalno pravo na čuvanje i odgoj tog maloljetnika, kada oni imaju pravo boravka u toj državi članici na temelju odredbe sekundarnog prava Unije.

— Članak 21. UFEU-a treba tumačiti na način da navedenom maloljetnom građaninu Unije daje pravo boravka u državi članici domaćinu ako ispunjava uvjete navedene u članku 7. stavku 1. Direktive 2004/38, što je na sudu koji je uputio zahtjev da provjeri. Ako je to slučaj, ta ista odredba omogućava roditelju koji faktično ostvaruje pravo na čuvanje i odgoj tog građanina Unije da s njime boravi u državi članici domaćinu.

Troškovi

82 Budući da ovaj postupak ima značaj prethodnog pitanja za stranke glavnog postupka pred sudom koji je uputio zahtjev, na tom je sudu da odluči o troškovima postupka. Troškovi podnošenja očitovanja Sudu, koji nisu troškovi spomenutih stranaka, ne nadoknađuju se.

Slijedom navedenoga, Sud (prvo vijeće) odlučuje:

1. **Članak 13. stavak 2. prvi podstavak točku (c) Direktive 2004/38/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 29. travnja 2004. o pravu građana Unije i članova njihovih obitelji na slobodno kretanje i [boravak] na području države članice, kojom se izmjenjuje Uredba (EEZ) br. 1612/68 i stavljaju izvan snage direktive 64/221/EEZ, 68/360/EEZ, 72/194/EEZ, 73/148/EEZ, 75/34/EEZ, 75/35/EEZ, 90/364/EEZ, 90/365/EEZ i 93/96/EEZ, treba tumačiti na način da državljanin treće države koji se razveo od građanina Unije od kojeg je pretrpio obiteljsko nasilje tijekom braka ne može imati pravo na zadržavanje prava boravka u toj državi članici domaćinu na temelju te odredbe kada je razvod uslijedio nakon odlaska iz te države članice bračnog druga koji je građanin Unije.**

2. **Članak 12. Uredbe Vijeća (EEZ) br. 1612/68 od 15. listopada 1968. o slobodi kretanja radnika unutar Zajednice treba tumačiti na način da dijete i roditelj državljanin treće države koji ima samostalno pravo na njegovo čuvanje i odgoj imaju pravo boravka u državi članici domaćinu na temelju te odredbe u situaciji poput one u glavnom postupku, u kojoj je drugi roditelj građanin Unije i radio je u toj državi članici, ali je prestao u njoj boraviti prije nego što je dijete ondje započelo školovanje.**

3. **Članak 20. UFEU-a treba tumačiti na način da ne daje pravo boravka u državi članici domaćinu ni maloljetnom građaninu Unije koji od rođenja boravi u toj državi članici čije državljanstvo nema ni roditelju, državljaninu treće države, koji ima samostalno pravo na čuvanje i odgoj tog maloljetnika, kada oni imaju pravo boravka u toj državi članici na temelju odredbe sekundarnog prava Unije.**

Članak 21. UFEU-a treba tumačiti na način da navedenom maloljetnom građaninu Unije daje pravo boravka u državi članici domaćinu ako ispunjava uvjete navedene u članku 7. stavku 1. Direktive 2004/38, što je na sudu koji je uputio zahtjev da provjeri. Ako je to slučaj, ta ista odredba omogućava roditelju koji faktično ostvaruje pravo na čuvanje i odgoj tog građanina Unije da s njime boravi u državi članici domaćinu.

Potpisi